

Bóklászás bokros terepen

(tehénlepényeknek álcázott aknáknak vagy aknáknak álcázott tehénlepények között)

Amikor május 26-án elrepültem Amerikába, egy csöpögő vízmelegítőjű fürdőszobát hagytam hátra. A kád peremén lavór, kopogtak, majd tocsogtak benne ritmikusan a cseppek. New Yorkban, Ginsbergnél a kló viztartálya csöpögött: az ülőke mögött és a bal oldalán céltudatosan elhelyezett tálkákban és befőttesüvegekben ritmikusan kopogás, tocsogás. A világ szerkezetileg megdöbbenően egységes, gondoltam kis hálókamrában éjjel, a szomszédos helyiség neszeire fűelve. Tíz nap múlva, amikor a ritmus fenyegetően felgyorsult, a háziúr kérésére szakemberek új véctartályt szereltek fel. Reménykedő szívvel repültem haza, majd be a lakásba, a fürdőszobába: a lavór még mindig a kád peremén, éppen kopogós állapotban, mert fiam nemrég öntötte ki belőle a vizet. A ritmus nem gyorsult fel és nem lassult le: a ritmus a régi maradt.

Átlapoztam az utolsó két hét Népszabadságait, Narancsait, ÉS-ait, Beszélőit, és csak humorérzésem mentett meg a kétségbeeséstől. Az Autentikus Értelmiség, amely a tömegvilágos Kádár uralma alatt elég jónak talált minden ürügyet arra, hogy eltávolítsa a civil kurázsiját, most, amikor a civil kurázsizhoz nem kell már kurázsiz, hősileg rázza öklét megadott irányba, mert végre bűnbakot is talált. A Költő, a Publicista, a Humanista és az Esztéta kórusban kiabálja: „Herosztrátész”, „bajusszal ékesített turáni átok”, „Lajos bácsi, köszönjük”, „Drakula”.

A pénzügyminiszter az efféle villámokat csaknem kizárólag a szerzői és előadói díjak megsarcolásával vonzotta bajuszának hegyére. Amíg csak védtelenebb rétegek, valódi szegény emberek költségére próbált spórolni az állam, például a munkanélküliek, hajléktalanok, pályakezdő fiatalok, nyugdíjasok, egyedülálló anyák költségére, addig az Autentikus Értelmiség csak igen sporadikusan és hangfogóan tiltakozott. Mindenki érezte vagy tudta ugyanis, milyen nyomorúságot zúdítana az országra az államcsőd. Azaz is mindenki tisztában volt, hogy a létfontosságú reformok halogatása – ez a kollektív bűn, mely egy akolba tereli a késő Kádár-korszak felelős politikusait, majd a rendszer-változás után az új hatalmi elitet, a szakszervezeteket és a televízió, a rádió és a nyomtatott sajtó hangadó munkatársainak túlnyomó többségét – csak egyre drasztikusabb és szociálisan egyre elfogadhatatlanabb kiutak lehetőségét hagyja meg.

Ezt a közös felelősség kényelmetlenségeivel járó és a bűnbakképzésre alkalmatlan tudást a Nemzeti Értelmiség magyar illúziókkal szelídítette, a világgpiacnak Földünkét arbronsként szorongató kényszerűségeivel szemben Magyar Utat, Magyarságteljesítményt és egyéb hasonló sületlenségeket kínálva fel. Az Autentikus Értelmiség más dajkamészeket agyalt ki önmaga megnyugtatójára: például a Humanista Készítetűs Kapitalista Piacot és a Morális Alapokon Politizáló Amerikát. De Békesi lemondása – vagy inkább lemondatása – után eme reményhordozók kerek perec megmondták, hogy kitérik a nyakunkat, ha tovább húzzuk az időt.

Az új pénzügyminiszter megértette ezt, és megkezdte sarcoló tevékenységét. Abból a logikus, de erkölcsileg igen problematikus felismerésből kiindulva, hogy az elérhető nyakak könnyebben facsarintathatók meg, mint az elérhetetlenek, különleges figyelmével tiszteltte meg – egyebek közt – az alkotókat, az alkotóműhelyeket és az alkotások létrejöttét és terjesztését biztosító inf-

rastrukturát. Az Autentikus Értelmiség szociális érzékenysége és tette kész elszántsága ebben a pillanatban – nem előbb ám és nem is később – szökkent ki teljes fegyverzetben Zeusz feje helyett tulajdon impozáns koponyájából a világra.

Az íróársadalom 1957-ben állítólag azért tagadta meg nyilvánosan a forradalmat, mert nagy tekintélyű szövevényei a hatalom bitorlói megígérték, hogy árulásuk esetén elmaradnak az íróperek. Közben már jócskán akasztottak, persze nem írókat, hanem úgynevezett egyszerű embereket, munkásokat, diákokat, akik közül sokan az írók szavaitól fellelkesülve mentek ki az utcára és ragadtak fegyvert. Az Autentikus és Nemzeti Értelmiség akkori hőseit ez nem tartotta vissza attól, hogy erkölcsi előhalottakká nyilvánítsák magukat. A baloldali nyugati szellemi elit is csak íróbarátim: Gáli József és Obersovszky Gyula halálos ítélete ellen tiltakozott (hála istennek, sikeresen), a többi halálraítelt azonban nemigen zavarta álmát. Egy írónak nyilván rosszabbul áll a nyakravaló, mint mondjuk egy segédmunkásnak. Az is rosszabbul áll neki, ha megsarcolják. Kopogás, tocsogás: más hangnem, más dallam, de a ritmus a régi.

Még elutazásom előtt egy cikkben hangot adtam annak a véleményemnek, hogy minden épeszű ember és minden komolyan veendő szervezet elismeri a megszorítások szükségességét, és csak olyankor méltatlankodik, ha éppen őt tekintik facsarandó citromnak. Minthogy az Autentikus Értelmiség panasza dallamosabban szól, és több csatornán, lyukon, trombitán át, ártó feszültség keletkezhet közte és a még sokkal szegényebb rétegek között, és ennek következtében elvesztheti erkölcsi hitelének maradékát. De az se lenne jobb, ha a messzehangzó kórust szószólójuknak tekintenék a többiek: az általános lázadás a pénzügy ellen megüsitná a Bokros-program legfőbb célját, és akkor egykettőre lesüllyednénk a Balkán alá.

Még mielőtt ez az utolsó mondatom megindíthatná a nyavalyatöréseket és gutatéseket láncreakcióját, felhívom a figyelmet arra, hogy nem a programról, hanem ennek céljáról beszélek. A programnak ugyanis van egy módszertani gyöngéje, amely elviselhetetlen társadalmi feszültségeket gerjeszt, még ha fajtogató időhiánynak, nem pedig valamilyen recentralizáló diktatórikus akaratként volna is tulajdonítható.

A Pénzügyminisztérium jelenleg nemcsak azt dönti el, hogy mely szakágazatból, tevékenységi területéről mekkora összegű „megtakarítást”, „adót”, „illetményt”, „járulékot”, egyetlen, mindent helyettesítő szóval: zsozót sajtolt ki, hanem a kisajtolás módját is központi bölcsessége birtokában szabja meg. Így hát a mindentudás igényével lép fel, és ezzel az igazolhatatlan pátoszával állandó felkeléseket provokál. A szaktárcák, társadalmi szervezetek, szakemberek a legkülönbözőbb területeken úgy érzik, valószínűleg többnyire joggal, hogy ők a megkívánt összeget kevésbé fájdalmasan hasíthatnák ki az élő testből. Ráadásul, ha az összeget nekik kellene előteremtíteniük, akkor nem kriminalizálhatnák az akcióit önnön kriminalizálásuk nélkül. Most könnyűszerrel gyűlölködhetik a központi hatalmat, akkor viszont a szakmai és szociális szempontok öntevékeny érvényesítésének kényszere belső konfliktusok egész sorába sodorná ugyan őket, de ezeket végigharcolva elvegeznének egy beláthatatlan – bár összességében nem meghatá-

rozható – értékű citoyentanfolyamot.

Tudom persze, hogy mindez naivnak hangzik, hiszen a szakmai képviselők többsége a változást feltehetően úgy akarná végrehajtani, hogy azért lehetőleg minden maradjon a régiben, miközben a Világ Pénzpotenciáljai egyre türelmetlenebbül követelőznek. Megrendítő az a friss hír, amely szerint a Nemzetközi Valutaalap a további hitelek folyósításának feltételül szabta, hogy a kormány már most határozza meg az 1996-os költségvetés sarokszámait. A pénzügy világ a monetáris szempontoknál nem tényezőket mérlegelvi más óhaját. Ilyen körülmények közt indítható-e egy fudoklónak, hogy oxigénpalackját veszélyeztetve végezzen tudótágító gimnasztikai gyakorlatokat? A roppant kockázat ellenére meggyőződésem, hogy legalább meg kellett volna, meg kellene indulni ebben az irányban. A központi agy mindent a maga strukturájára szerint ítél meg. De nem minden részterület alkalmas erre a megítélésre.

Zsámbéki Gábor mesélte 1990-ben, mennyire feldühítette őt Békesi László akkori pénzügyminiszter, amiért a színházak támogatását a jegybevitel összegéhez kívánta igazítani. Ez a szemlélet bukársra ítéli a kísérletező színházakat, az új szerzők és új drámák iránt elkölvezetteket, mindazokat a műveket – köztük a jövődől klasszikus alkotásait –, amelyek még csak ezután teremtik meg publikumukat. Még a közkezdelt és sokat játszott Shakespeare sem hozhatja be hátrányát a legrosszabb operettel szemben, ha ezt elég blikkfangosan találják fel.

Monetáris szemlélettel nem lehet a kultúrához közeledni, mert a kulturális alkotásokra semmilyen értéktörvény sem alkalmazható. Ady nyolc sora – például *A ló kérdez* című vers – értékesebb Pósa Lajos és Szabolcska Mihály teljes életművéénél, pedig létrehozásához kevesebb munkaóra és kevesebb nyersanyag – papír, tinta, a munkaerő újrateljesítéséhez szükséges fogyasztási cikkek – volt szükség, ráadásul a fizetőképes kereslet is sokkal elenyészőbb volt e vers iránt megírása idején, mint amit a két említett költő alkotásai gerjesztettek. Fenti mondatban azonban az „értékes” szó kizárólag metaforikus értelemben használható, és csak annyiban érintkezik a valódi áruk fogalmával, hogy magában foglalja a minden jó áru jellemző tartósság fogalmát.

Ha Bokros Lajos a szükséges kulturális sarcot nem monetáris szemlélet alapján és bürokratikus centrális módszerrel vetette volna ki az alkotó- és előadóművészekre, továbbá intézményeikre és infrastruktúrájukra, akkor a szakma reményeinek szerint kigazdálkodta volna – részben a kommerszműfajok fokozottabb megadótatásával – a megkövetelt összeget. Így viszont az infrastruktúra is veszélybe kerül, a sok új, független kiadó és az álladalmi összeomlás után ki sem épült könyvterjesztés – márpedig nélkülük nemcsak az irodalomnak fellelgek be, hanem a sarcnak is.

A művészet, a tanítás vagy az orvoslás az élet minőségének javítását szolgálja, akárcsak az áruteremtő tevékenységek. Szolgálhatja persze, hozzájuk hasonlóan, az élet minőségének romlását is. Közös bennük, hogy mindezekre az ágazatokra szükség van, és hogy mindegyik önálló logikai, módszertani, szemléleti eszköztárral rendelkezik. Ezt a lapos, de megkerülhetetlen igazságot a Bokros-program-

nak be kellene építenie fájdalomosan megkerülhetetlen céljai közé.

Távollétem két hete alatt a Bokros-programnak egy a Nemzeti és Autentikus Értelmiség kiválóságainál veszélyesebb ellenfele jelentkezett. Az illetőt Bokros Lajosnak hívják. A 16 milliós végkielégítés, amelyet azért fogadott el, mert a Budapest Bank elnöki székéből áldozatosan átvált a sokkal kevésbé lukratív pénzügyminiszteri székbe, a lakosság szemében példátlan provokáció. Mármost Bokros Lajos közintézményt kiváltó tulajdonságai közül én a leginkább pimaszsággal határos makacsságot kedvelem, amely fittyet hány a népszerűség-hajhászás politikai környezetben obligát szempontjainak. A politikus, aki szemét folyvást a népszerűségi mutatókra függeszti, egyetlen nagy távlatú gondolat szolgálatába sem szegődhet, mert a struktúraváltó koncepciók, főleg kényszerpályákon mozgó társadalmakban, kezdetben feltétlenül népszerűtlenekek. Bokros lepletlenül vigyorgott a parlamenti ellenzék szemforgató, demagóg vádjain, ugratta az egyetemista tüntetőket, amiért a társadalom páriáinak pátoszában tetszelegnek, és sohasem próbálta csinosan becsomagolni rüt ajándékait. Ez az őszinteség és makacsság most végzetessé válhat. Ha jól rekonstruálom az eseményeket, végkielégítését Bokros először jogi érvekkel védelmezte. A jogi érvelés azonban már a Fidesz fatális székházbotrányának idején is cinikusan csengett. Akkor a sarokba szorítottak a velük szemben fellépő

etikai igényeket moralizáló, infantilis akadémikusokdász próbálták degradálni. Bokros szerencsére nem így járt el, hanem a jogi érvelés erkölcsi szemponttal egészítette ki. Azt mondta, hogy ő kiemelkedő munkájával busásan kiérdemelte a 16 milliót. Csak hogy mielőtt mi, magyar állampolgárok felfoghatnánk ezt, azon kezdünk tündönni, hogy milyen pompás munkával érdemelhetnének ki hasonló összeget. En például az utolsó néhány év alatt létrehoztam egy könyvet, amelyről optimistább óráimban azt remélem, hogy túléli a Budapest Bankot. Háromszázezer forintot kaptam érte bruttó. 53 ilyen könyvet kellene írnom, hogy kiérdemelm, amit Bokros kiérdemelt. Mert én nem vitatom, hogy ő valóban kiérdemelte a 16 milliót, ha ezt ahhoz az összeghez viszonyítjuk, amellyel növelte bankja értékét, de a lakosság azt a politikust látja benne, aki megnyirbálja az ő nem kevésbé kiérdemelt garasait, és ezért a kiérdemelés hallatlan gutaütés kerülgeti. Egyszerűen Bokros esetében a jogi és a morális szempontokon kívül, sőt ezek felett jelentkező létfontosságú politikai szempontok is. Ha a pénzügyminiszter egyébiránt vonzó makacssága meggátolja ennek felismerésében, akkor egész eddigi munkája veszélybe kerül. Ha személye végleg elfogadhatatlanná válik, akkor fölöslegesekeknek bizonyulnak az eddigi áldozatok, a már amúgy is mérges konfliktusok végleg elgennyednek, a program vele együtt szégyenletesen bukik meg, mint az előző pénzügyminiszteré, folytathatatlanul válik a koalíció, az ország még meglévő hitele összeomlik, a következmények

pedig előre láthatóak és iszonyatosak. Mivel a Cassandra-szerpekör fölöttébb rosszul áll nekem, itt félbehagyom fejtegetésemet abban a reményben, hogy Bokros Lajos, akit személyesen nem ismerek, kihallja e szavakból a kérést, és megérzi, hogy ezt nem a mások zsebében kutakodó irigy rosszindulat diktálja.

A két hét alatt felgyülemlett újságokból és baráti beszámolókból az is kivilágolt, hogy a szabaddemokraták a legutóbbi időben lehetetlen helyzetbe cseleződtek. Abból az erkölcsileg méltánylandó szempontból kiindulva, hogy a párt képviselőcsoportja nem bukathatja meg a Bokros-programot, vállalták – látszólag szintén kritikátlanul – ennek egyöntetű támogatását, és ilyen módon dühös kiábrándulást váltottak ki saját, legsajátabb hiveikből. Talán elegendő idő, erő vagy gyakorlati lehetőség sem volt arra, hogy a népszerűtlen célt antietatista reform-elképzelésekkel és működőképes alternatívákkal tegyék elfogadhatóbbá. Mindenesetre tény, hogy a Bokros-program céljainak érvényesítéséhez szükséges politikai és erkölcsi támogatást egy politikailag és erkölcsileg meggyengült tekintélyű párt szolgáltatja. Szükségtelen likak és repedések keletkeztek, kopognak, tocsognak a cseppek, mégpedig egyáltalán nem a régi, jól megszokott útemben. Ha tovább csökken demokratikus oldalon a hiteles politikai szereplők száma, akkor az egész csőrendszert szétlőki a mind tébolyultabban keringő vízto-

Eörsi István

MOL 2000
A KÖRNYEZETBARÁT TÖLTŐÁLLOMÁS
...élhet vele...
MOL Magyar Olaj- és Gázipari Részvénytársaság